Переклад І. Павленко

Емі Фостер

Кеннеді — сільський лікар та живе у Колбруці, що на берегах Східної бухти. Крутий схил здіймається понад червоними дахами містечка, що тісняться від старомодної Гай-стріт аж до стіни, яка огороджує поселення від моря. По той бік стіни на милі тягнеться звивиста лінія просторих та цілковито пустельних галечних пляжів, а за гладінню води темніє село Брензет, шпиль у скупченні дерев; а ще далі прямовисна колонна маяка, який на відстані видається не більшим за олівець, позначає межу, де земля зливається з небом. За Брензетом місцевість іде рівна та низинна, а проте бухта вельми добре захищена від моря, тож час від часу великі кораблі, з причини непідхожого вітру чи негоди, стають на якір за півтори милі на північ, якщо міряти від чорного входу брензетського "Корабельного заїзду".Неподалік старезний вітряк здіймає обламані крила з насипу, не вищого за купу сміття, а приземкувата мартелова башта, зведена край води за півмилі на південь від котеджів берегової охорони, добре знайома шкіперам суден дрібного промислу. Будівлі ці служать офіційними орієнтирами у навігації, позначаючи клапті надійного дна, яке на мапах Адміралтейства представлене нерівними овалами пунктиру, усередині яких розкидані кілька шісток, поміж яких намальований якорець, а понад усім — напис "багно та мушлі".

Узгір'я перевищує квадратну вежу Колбруцької церкви. На зеленому схилі біліє петля дороги. Коли зійдете нею нагору, очам відкриється широка та плитка долина, де пасовиська та живоплоти тонуть у зелені, яка чимдалі до видноколу скільки око сяга розпливається у багряних відтінках.

У цій долині, що тягнеться від Брензета і Колбрука аж до Дарнфорда, торгового містечка за тридцять миль, і практикує Кеннеді. Він починав

корабельним хірургом на флоті, а згодом став компаньйоном відомого мандрівника у ту пору, коли на континентах існували ще незвідані краї. Завдяки природничим дослідам Кенеді став знаним серед наукового товариства. Але зараз він перейшов до практики сільського лікаря — за власним вибором. Припускаю, що могутня проникливість його розуму, діючи мов іржа, зруйнувала його ж амбіції. Мислення Кеннеді ґрунтувалося на науковій впорядкованості, звичці до досліджень та нестримній допитливості, яка вірила, що в кожній таємниці є частка загальної істини.

Вже багатенько років тому, невдовзі як я вернувся з-за кордону, Кеннеді запросив мене погостювати до себе. Я з готовністю погодився і позаяк він не міг занедбати пацієнтів щоб скласти мені компанію, то брав з собою на об'їзди — бувало, що пополудні ми долали миль по тридцять чи біля того. Я дожидав його на дорозі; кінь тягнувся до вкритих листям галузок і я, сидячі на двуколці, чув сміх Кенеді з непричинених дверей будинку. Сміх він мав густий і щирий, що пасував би чоловіку вдвічі більшої комплекції, а ще жваві манери, бронзову засмагу на обличчі, та сірі, чіпкі, спостережливі очі. Кенеді мав талант розв'язувати людям язика і невичерпне терпіння щоб вислуховувати їхні оповіді.

Якось, коли ми, виїхавши з великого села, проминали клусом затінений відрізок шляху, я помітив зліва низький чорний дім, з блискучими шибками, плющем по боковій стіні та трояндами, що вилися хиткими підпорами крихітного ганку. Кенеді пустив коня ходом. Якась жінка на осонні розвішувала мокру ковдру по мотузці, натягнутій між двома старими апельсиновими деревами. І коли гнідий з обрізаним хвостом кінь потягнув уперед, доктор шарпнув лівою, у рукавиці з товстої шкіри, рукою та гукнув через живопліт: "Як там твоя дитина, Емі?"

Я мав досить часу роздивитися її тупе обличчя з гладенькими щоками, червоними однак не природнім рум'янцем, а ніби хтось від душі надавав їм ляпасів; помітити її присадкувату фігуру, тонке, тьмяне каштанове волосся, зібране у тугий вузол на потилиці. Вона виглядала дуже молодою. Через задишку голос її звучав тихо та сором'язливо.

— З ним усе гаразд, дякую.

Ми покотилися далі.

— Молода у тебе пацієнтка, — мовив я і доктор, неуважно хльоснувши гнідого, пробурмотів:

— Її чоловік був моїм пацієнтом.

— Здається тупуватою, — недбало докинув я.

— Саме так, — відповів Кенеді. — Вона дуже пасивна. Варто лишень поглянути на її червоні руки, що звисають з куцих плечей, на ці важкі, опуклі карі очі, щоб зрозуміти інертність її розуму — інертність, яка мала б убезпечити її від усіх можливих несподіванок, що їх спричиняє наявність фантазії. А проте, хто з нас у безпеці? Так чи інакше, такій, якій ви бачили, а їй стало фантазії закохатися. Вона дочка Айзека Фостера, який від дрібного фермера опустився до вівчара; лиха його почалися з дня, як він утік з кухаркою свого овдовілого батька — заможного, схильного до апоплексії скотаря, який у люті викреслив ім'я сина з заповіту і навіть прилюдно замірявся на його життя. Але ця стара історія, достатньо скандальна, щоб послужити сюжетом грецької трагедії, виросла з подібності їхніх характерів. Існують й інші трагедії, менш скандальні, чия болісність витонченіша, що виникають внаслідок непримиренних розбіжностей і того остраху Незрозумілості, який нависає над нами усіма — над нами усіма…

Гнідий втомився та перейшов на хід; і колесо сонця, червоне у ясному небі, звично торкнулося гладенької вершини боронованого пагорка неподалік дороги — так само, як на моїх очах воно незліченну кількість разів торкалося далекого обрію моря. Одноманітна брунатність зораного поля осяялася рожевим, ніби запилюжені брили землі виросили дрібними перлами крові важку працю незліченних плугатарів. Від підліску по гребеню пагорка неспішно котився фургон, запряжений двійкою.

Здіймаючись на видноколі понад нами, він маячив на фоні багряного сонця, тріумфально, приголомшливо величезний, ніби колісниця гігантів, ведена двома неспішно ступаючими кіньми легендарних пропорцій. І неоковирна постать чоловіка, який важко крокував попереду, відбивалася на тлі Нескінченності якоюсь епічною незграбністю. Кінець його візницького батога теліпався високо у небесній синяві. Кенеді провадив далі.

— Емі найстарша у великій родині. У п'ятнадцять років її віддали на службу у ферму Нью-Бернз. Я консультував місіс Сміт, дружину орендаря, там уперше й побачив дівчину. Місіс Сміт, елегантна особа з гострим носом, наказувала їй кожного пообіддя вдягати чорну сукню. Не знаю, що змусило мене взагалі помітити її. Бувають обличчя, що привертають увагу якимось браком визначеності, так, ніби йдучи у тумані, ви зосереджено вдивляєтесь у невиразний силует, який, зрештою, виявляється буденним, звичайним дороговказом та й годі. Єдиною особливістю, яку я у ній розгледів, було легке затинання у вимові, якесь ніби заїкання, що минало з першим же словом. Вона схильна була одразу ж закипати, зачувши до себе різку мову; але серце мала з найлагідніших. Ніхто ніколи не чув од неї жодного поганого слова на адресу людської істоти, і до кожного живого створіння вона ставилась ласкаво. Емі прив'язалась до місіс Сміт, до містера Сміта, до їхніх собак, котів, канарейок; а щодо Смітового сірого папуги, то його своєрідність її просто причарувала. А проте, коли цей заморський птах, зазнавши нападу кота, гукав на поміч майже людським голосом, вона, затиснувши вуха, вибігла надвір і ніяк не запобігла злочину. Місіс Сміт побачила у цьому чергове свідчення її тупості; з іншого боку, брак принадності служив їй чудовою рекомендацією з огляду на Смітову загальновідому фривольність. Її короткозорі очі наповнювалися слізьми жалю до безталанної миші, яка піймалася у пастку, а якось кілька хлопців бачили, як вона повзала на колінах у росяній траві, рятуючи жабу зі скрути. Якийсь німець сказав, що без фосфору мислення неможливе; якщо це правда, то й доброта неможлива без певної дрібки уяви. Емі мала досить. І мала навіть більше, ніж необхідно, аби зрозуміти страждання інших і зворушитися жалістю. Вона закохалася за обставин, які не залишили місця сумнівам; адже уява

необхідна щоб сформувати власне розуміння краси, а ще більше — аби угледіти свій ідеал у незвичному образі.

Як з'явилася у ній ця здатність і як розвинулася — незбагненна таємниця. Вона народилася у селі і ніколи не виїжджала з нього далі Колбрука чи, можливо, Дарнфорду. Чотири роки прожила зі Смітами. Нью-Бернз — віддалена ферма за дві милі від дороги, тож Емі тільки й задовольнялася, що незмінними полями, улоговинами та узвишшями, деревами та живоплотами, обличчями чотирьох робітників на фермі, завжди одними й тими ж — день за днем, місяць за місяцем, рік за роком. Вона ніколи не виявляла якогось прагнення до бесіди і, здається мені, навіть не вміла посміхатися. Іноді, коли випадало погоже недільне пообіддя, вона вбирала свою найкращу сукню, пару грубих черевиків, широчезний сірий капелюх, прикрашений чорним пером (я сам бачив її у цьому наряді), і, прихопивши сміховинно тоненьку парасолю та подолавши два перелази, проходила три поля та ще двісті ярдів дороги — ніколи далі. Там стояла хата Фостерів. Вона помагала матері заварити чаю молодшим дітям, перемити посуд, потім цілувала малих і поверталася на ферму. Ото й усе. Усе дозвілля, уся переміна, увесь відпочинок. Здавалося, нічого іншого їй і не треба. А потім вона закохалася. Закохалася потай, невідступно — мабуть, безпорадно. Сталося це не одразу, але коли вже сталося, то подіяло, ніби могутнє закляття; то було кохання, як його розуміли Древні: нездоланний та фатальний поштовх — одержимість! Так, вона виявилася здатною впасти у одержимість виглядом іншого, його присутністю, ніби поганська ідолопоклонниця під щасливим небозводом — і від цього таємничого самозабуття, зачарування, піднесення зрештою пробудилася, перелякана непоясненним жахом брутальності…

Чим нижче опускалося сонце до обрію, тим величнішої понурості набував обшир лугів, обрамлений з обох сторін схилами височин. Відчуття всепроникної туги, ніби викликаної повним скорботи наспівом, плинуло з безгомінних полів. Люди, яких ми зустрічали по дорозі, неспішно минали нас опустивши очі долу, ніби печаль перемученої землі обтяжувала їхній крок, гнула плечі, звертала погляд донизу.

— Так, — відповів лікар на моє зауваження, — можна подумати ніби земля проклята, адже ті з її дітей, хто залишаються до неї найближче, неоковирні тілом і хода їх важка, ніби і самі серця їх обважені ланцюгами. Але на цій самій дорозі, серед оцих незграб, можна було зустріти й іншого, гнучкого, спритного, стрункого, прямого, як сосна, у самій появі якого було поривання увись, ніби серце у грудях мав повне радощів життя. Можливо, тут дається взнаки сила контрасту, але коли він обганяв когось з оцих селян, мені здавалося, що стопи його не торкаються дорожньої пилюки. Він перестрибував перелази, збігав отими схилами пружною сягнистою ходою, по якій його впізнавали здалеку, а очі мав чорні та блискучі. Свободою рухів, лагідним — дещо лякливим — поглядом, оливковою шкірою та приємністю поводження він так відрізнявся від навколишнього люду, що здавався мені якоюсь лісовою істотою з казок. Прибув він звідти.

Доктор вказав напрямок батогом з вершини схилу і далеко під нами, понад хитливими верхівками дерев парку, висадженого обабіч дороги, розкинулась гладінь моря, немов підлога храму незмірної величі, помережана темними низками хвиль, з непорушними смугами відблиску, оперезана біля підніжжя неба дзеркальною водою. Світла пляма диму від невидимого пароплава танула на обширі ясного видноколу як імла подиху на дзеркалі; а при березі, ніби поволі виплутуючись з-під гілок, легко пливли понад кронами дерев білі вітрила каботажного судна.

— Він з корабля, що затонув у бухті? — запитав я.

— Так; він вижив. Злиденний емігрант з центральної Європи, який прямував до Америки і якого буря викинула тут на берег. Для нього, який нічого не знав про географію, Англія була незвіданим краєм. Минув якийсь час, поки він вивчив назву країни; і наскільки я можу судити, він сподівався зустріти тут хижих звірів та дикунів, коли, перелізши у пітьмі морську стіну, скотився у рів, де знову ж таки лишень чудом не втопився. А проте, ніби тварина, піймана у западню, він інстинктивно опирався смерті і цей сліпий опір штовхнув його у поля. Він безумовно мав бути міцнішої породи ніж здавався, якщо втримався при житті попри такі

важкі удари долі, настільки безжальне напруження і такий переляк. Згодом, своєю ламаною англійською, кумедно схожою на лепет дитини, він розповів мені, що ввірив себе Богові, вважаючи, ніби йому вже на цьому світі не жити. І дійсно, можна б додати, звідки ж йому було знати? Він пробивався крізь дощ та бурю на чотирьох і зрештою заповз між овець, що скупчилися за живоплотом, ховаючись від вітру. Ті розбіглися на всі боки, мекаючи у темряві, і так на цих берегах привітав його перший знайомий звук. Була десь друга ночі. Ото й усе, що ми знаємо про його висадку, хоча він не прибув без супроводу. От тільки його страшних попутників почало виносити на берег значно пізніше, вже удень...

Лікар натягнув віжки, прицмокнув язиком; ми покотилися пагорбом униз. Потім, різко завернувши майже під прямим кутом на Гай — Стріт, ми прогриміли бруківкою і опинилися вдома.

Пізно ввечері Кенеді нарешті зламав ману похмурості, що була оволоділа ним, та повернувся до оповіді. Покурюючи люльку, він крокував довгою кімнатою туди-назад. Лампа для читання освітлювала тільки папери на столі; і я, після безвітряного та спекотного дня сидячи біля одчиненого вікна, споглядав холодну велич імлистого моря, що нерухоме лежало під місяцем. Ані шереху, ані плюскоту, ані скрипу гальки чи кроків, жодного подиху не долинало від землі унизу — жодних ознак життя, окрім аромату в'юнкого жасміну; і голос Кенеді, що чувся позаду мене, линув крізь широке вікно аби розтанути у прохолодній та розкішній тиші.

— ...давні історії про кораблетрощі оповідають нам про безліч митарств. Часто вцілілі рятувалися від загибелі потопельника аби жалюгідно сконати від голоду на пустельнім узбережжі; інші зазнавали насильницької смерті або потрапляли у рабство, приречені на роки непевного існування між людей, для яких їхня інакшість була приводом для підозр, огиди чи страху. Ми читали про таке і співчували нещасним. Для чоловіка воістину важко опинитися загубленим чужинцем, безпомічним, чужомовним і неясного походження у якомусь темному

закутку землі. І все ж, здається мені, серед страждань, які випадали на долю шукачів пригод, викинутих катастрофою на дикі берега світу, немає такого невибагливо трагічного, яке випало чоловікові, що про нього я веду мову, найневиннішого з шукачів пригод викинутих морем у закруті бухти, який майже повністю видно ось з цього вікна.

Він не відав імені свого корабля. Насправді з плином часу ми з'ясували, що він навіть не знав, що кораблям дають імена — "як християнському людові"; і коли одного дня він з вершини Талфорд — Гілл окинув поглядом море, що розляглося долі, очі його розгублено забігали, вражені несподіваним видовищем, немовби він ніколи не бачив нічого подібного. І, вірогідно, дійсно не бачив. Наскільки я зрозумів, його разом з багатьма іншими заштовхали на борт емігрантського судна, пришвартованого у гирлі Ельби — у надто великому замішанні, щоб придивлятись до оточення, надто втомленого, аби щось бачити, надто заклопотаного, аби перейматися ще й цим. Їх завели на нижню палубу і одразу ж там зачинили. То було низьке дерев'яне помешкання — так би він це описав — з балками угорі, як у будинках його батьківщини, от тільки спускалися сюди драбиною; величезне, холоднюче, сире і темне місце, з чимось на манер прикріплених один над одним дерев'яних ящиків, у яких люди мусили спати; і увесь час усе це хилиталося на всі боки. Він закрався в один з тих ящиків і так там лежав, тримаючи при собі клунок та ціпок, у тому ж вбранні, в якім покинув рідну домівку багато днів тому. Стогнали люди, плакали діти, крапотіла вода, згасли вогні, стіни палуби тріщали і трясло так, що ніхто не наважувався й голови підняти зі свого ящика. Він загубив свого єдиного товариша (молодий хлопець з моєї долини, сказав він) а ззовні невпинно доносився шум вітру і важко падали удари хвиль — бум! бум! Його здолала жахлива нудота, така, що він навіть занедбав молитви. Окрім того, ніхто не знав ранок чи вечір надворі. У тому місці завжди стояла ніч.

Перед цим він довго-довго подорожував залізницею. Глядів у вікно з дивовижно прозорою шибкою, і дерева, будинки, лани та довжелезні шляхи, здавалося, кружляли і кружляли круг нього, аж поки не паморочилось в голові. Він дав мені зрозуміти, що дорогою бачив

незліченні юрмиська людей — цілі народи, одягнені так, як вбираються лише багаті. Одного разу йому наказано вийти з вагону і він переночував на лавці у будинку з цегли, підклавши під голову клунок; а якось він багато годин прокуняв на мощеній кам'яними плитами підлозі, підібравши коліна і поклавши свій клунок між ногами. Покрівля над ним, здавалося, була зроблена зі скла і була такою високою, що найбільша з усіх ним бачених гірська сосна мала б достатньо місця, щоб під нею рости. Паротяги прибували з одного кінця, а з іншого їхали геть. Людей роїлося більше, ніж у святковий день навкруж чудодійного Святого Образу у дворі монастиря кармеліток, там, на долішній рівнині, куди, перш ніж покинути рідний дім, він доправив на дерев'яному возі свою матір — побожна літня жінка хотіла помолитися за його безпеку та дати обітницю. Він не міг передати мені, яким просторим, і височезним, і гамірним, і димним, і тьмяним і повним залізного брязкоту було те місце, але хтось сказав йому, що називається воно Берлін. Потім вдарили у дзвін, під'їхав ще один паротяг і знову він котився і котився країною, що втомлювала очі своєю рівністю, де погляд марно шукав хоча б натяку на пагорб. Ще одну ніч він провів закритим у будівлі, схожій на гарну стайню з підлогою, встеленою соломою, вартуючи свій клунок від чоловіків, жоден з яких не розумів ані слова з його вуст. Уранці їх усіх відвели на кам'яні береги надзвичайно широкої, брудної ріки, що текла замість пагорбів між будинків, які здавалися незмірно величезними. Там була парова машина, що могла пересуватись по воді, а вони набилися тісно на неї, тільки зараз з'явилися жінки з малими дітьми, які здіймали чималий гамір. Падав холодний дощ, вітер дув йому в лице; він промок наскрізь і цокотів зубами. Тоді узяв за руку хлопця з його долини.

Вони гадали, що їх уже везуть прямо до Америки, аж раптом парова машина вдарилася у бік чогось, що здавалося будинком на воді. Стіни були гладенькими та чорними, а нагорі здіймалися, виростаючи з даху — якщо він там був — оголені дерева у формі хрестів, неймовірно високі. Ось як це здалося йому тоді, бо ніколи ще досі він не бачив кораблів. То було судно, на якому вони мали проплисти увесь шлях до Америки. Перекрикувалися голоси, усе хиталося; трап гойдався вгору-вниз. Він зійшов ним на чотирьох, смертельно боячись впасти у воду, що гучно

плюскотіла унизу. Він загубив товариша, і коли спустився у трюм того корабля, серце його ніби враз розтануло у грудях.

Він розказував, що тоді ж раз і назавжди втратив зв'язок з одним з тих трьох чоловіків, які попереднього літа обійшли всі містечка у передгір'ях його батьківщини. Вони прибували у ринковий день на селянській бричці і винаймали в жидів приміщення у шинку чи якомусь іншому будинку. Їх було троє і один, з довгою бородою, виглядав авторитетно; шиї їх огортали комірці червоного сукна, а рукави облямовувала золота стрічка, ніби у державних чиновників. Вони гордо сиділи за довгим столом; а в сусідній кімнаті, щоб прості смертні не мали змоги підслуховувати, тримали хитромудру телеграфну машину, за посередництвом якої могли зв'язатися з Імператором Америки. Батьки трималися при дверях, але юнаки з гір напирали на стіл сиплючи запитаннями, бо в Америці можна було дістати цілорічну роботу за три долари в день і не треба відбувати військову повинність.

Але Американський Кайзер усіх не бере, о ні! Його самого прийняли з великими труднощами і авторитетний чоловік в уніформі мусив кілька разів виходити з кімнати, щоб телеграфувати у його справі. Зрештою Американський Кайзер найняв його за три долари у день, бо був він молодий та сильний. А проте, багато придатних юнаків відмовлялися їхати, злякавшись страшної далечини; окрім того, брали тільки тих, хто мав гроші. Були такі, що продавали свою домівку і землю, бо дорога до Америки вартувала великих грошей; але потім, вже там, маєш три долари на день, а якщо не дурний, то можеш розвідати місця, де золото просто на землі лежить. Батьковий дім вже переповнився. Двоє його братів одружилися і мали дітей. Він обіцяв надсилати гроші з Америки поштою двічі на рік. Його батько продав жиду — шинкарю стару корову, пару рябих гірських поні, яких виростив сам, і розчищену ділянку доброго пасовиська на сонячному схилі порослого соснами перевалу, аби заплатити людям з корабля, які доправляли до Америки людей, що хотіли швидко стати багатіями.

Він мусив мати вдачу справжнього шукача пригод, адже багато найвеличніших звершень у справі завоювання нових земель починалися з продажу отчої корови заради міражів щирого золота десь там далеко! Я оповідаю вам більш-менш своїми словами те, що дізнався уривками за два чи три роки, на протязі яких я рідко втрачав нагоду дружньо побалакати з ним. Він оповідав мені історію своїх пригод, щедрий на блиск білосніжних зубів і жваві погляди чорних очей, спочатку якимось стривоженим лепетом, а потім, коли вже опанував мову, плавно, але завжди з отою співучою, легкою і одночасно тремтливою інтонацією, що надавала дивно проникливої сили звучанню найрозхожіших англійських слів, так, ніби вони були словами якоїсь неземної мови. І промовисто похитуючи головою, завжди закінчував на описі жахливого відчуття ніби серце у ньому розтануло, щойн тільки він ступив на прову корабля. Після того, мабуть, на нього найшов період темного безпам'ятства, принаймні жодних подій він не пам'ятав. Без сумніву, його жахливо нудило і він був жахливо нещасний — цей вразливий та пристрасний шукач пригод, ось так кинутий у невідомість, лежав на емігрантській койці, гірко усвідомлюючи свою непоправну самотність. Наступне, що ми знаємо напевне, це те, що він ховався у свинарнику Хаммондів при дорозі до Нортону, за шість миль пташиного польоту від моря. Про ці пригоди він говорив неохоче; очевидно, вони опалили його душу, залишивши по собі якийсь похмурий подив та обурення. З сільських пересудів, які не вщухали і за багато днів по його появі, ми знаємо, що хтось серед ночі налякав риболовів західного Колбруку, важко гупаючи у дерев'яні стіни котеджів і пронизливо викрикуючи дивні слова. Дехто навіть вийшов надвір, але нещасний утік, без сумніву злякавшись їхніх грубих, гнівних голосів, що перегукувались у пітьмі. Мабуть, якийсь шал допоміг йому зійти на круту Нортон — Гілл. Це його, без сумніву, побачив рано-вранці наступного дня брензетський візник у придорожній траві, де він, мушу додати, лежав непритомний; візник спустився було поглянути ближче, але відступив, наляканий повною непорушністю та чимось химерним у вигляді цього волоцюги, який так спокійно спав під зливою. Вже згодом, коли розвиднілось, кілька дітей прибігли до школи такими переляканими, що вчителька вийшла та обурено окрикнула "жахливого вигляду" чоловіка на дорозі. Той, похнюпивши голову, позадкував на

кілька кроків, а потім зірвався з місця й утік з небувалою спритністю. Фірман містера Бредлі, який на візку доставляв молоко, не приховував, що вперіщив батогом якогось ніби патлатого цигана, який, вистрибнувши на закруті шляху до Вентсу, ухопився за вуздечку поні. І таки добре вперіщив, прямо по обличчю, оповідав фірман, так що той розтягнувся у багні швидше, ніж вискочив; але свого поні фірман насмілився зупинити не менш як за півмилі від того місця. Мабуть, бідолаха спробував сперти візок відчайдушно прагнучи допомоги та людського співчуття. А ще троє хлопців зізналися згодом, що кидали камінням у потішного волоцюгу, який шкутильгав вузенькою глибокою стежкою біля вапнярні, мокрий як хлющ, брудний, та, як їм здалося, зовсім п'яний. Про це ще довго гомоніли у трьох селах; а проте ми маємо беззаперечні свідчення місіс Фін (дружини Смітового возія): вона бачила, як він, перелізши через низеньку загорожу свиного загону, пошкутильгав прямо до неї, гучно белькочучи щось голосом, одного звуку котрого було достатньо, аби вмерти зі страху. Місіс Фін була з дитиною у візочку і крикнула йому забиратися геть, та позаяк він наполегливо намагався підійти ближче, хоробро вдарила його парасолькою по голові й навіть не озираючись помчала як вітер разом із візочком аж до першого будинку у селі. Там вона зупинилася, віддихуючись, і заговорила зі старим Льюісом, який працював молотком при купі каміння; і старий, знявши безрозмірні чорні захисні окуляри з дроту, став на тремкі ноги, аби поглянути, куди вказувала її рука. Разом вони провели очима постать чоловіка, який мчав полем; бачили, як він упав, схопився на ноги та знову побіг, заточуючись і розмахуючи руками над головою, у напрямку ферми Нью — Бернз. З того моменту він потрапив прямо у тенета своєї похмурої та щемкої долі. Далі усе цілком певне: переляк місіс Сміт; флегматична переконаність Емі Фостер, непохитна попри нервозну паніку іншої, що "той чоловік не бажає зла"; лють Сміта, який (повернувшись з Дарнфордського ринку) виявив собаку, що заходився від гавкоту, чорний хід зачинено, дружина в істериці; і все через безталанного брудного волоцюгу, який, мабуть, і досі ховається на току. Чи він там? Сміт покаже йому, як лякати жінок.

— Сміт відомий своєю запальною вдачею, але вигляд неописанно брудної істоти, що сиділа схрестивши ноги посеред купи розсипаної

соломи і гойдалася туди-сюди ніби ведмідь у клітці, змусив його пригальмувати. Тоді волоцюга не промовивши ні слова звівся на рівні перед ним, суцільні багно та гидота з голови до ніг. У грозових сутінках дзвенів лютий гавкіт пса; наодинці з цією проявою поміж власних стогів, Сміт відчув страх перед непоясненною чужинністю. Але коли те створіння чорними від бруду руками розділило довге сплутане волосся, що звисало перед його лицем — так ми розсуваємо фіранки на вікні — та глянуло блискучими, зацькованими, чорно-білими очима, то химерність цього безмовного зіткнення похитнула Смітову рішучість. Згодом він визнавав, (позаяк історія ця була предметом обговорень тут не один рік), що відступив назад і не на один крок. А потім раптовий вибух квапливої, безглуздої мови переконав його, що він має справу з навіженим, який звідкилясь утік. Насправді, це враження так ніколи повністю і не стерлося. Сміт і досьогодні у глибині душі переконаний у ненормальності того чоловіка.

— Поки істота наближалась до нього, джергочучи щось у найнемилозвучнішій манері, Сміт (не підозрюючи, що до нього звертаються як до "ласкавого пана" і благають надати їжу та притулок заради Бога) звертаючись до неї твердо, але спокійно, увесь час відступав на іншу частину двору. Зрештою, спостерігши нагоду, він раптовим стусаном заштовхнув приблуду сторч головою до дровітні та негайно накинув засув. Тоді витер чоло, хоча день був холодний. Він виконав свій обов'язок перед суспільством, замкнувши безпритульного і, можливо, небезпечного маніяка. Сміт загалом не є жорстокою людиною, але у його розумі знайшлося місце тільки для однієї цієї ідеї про божевілля. Йому не стало фантазії запитати себе, чи не загине цей чоловік від холоду та голоду. Тим часом маніяк першим ділом учинив у дровітні чималий гвалт. Місіс Сміт верещала з другого поверху, де зачинилася у спальні; але Емі Фостер жалісно хлипала при вході на кухню, заламуючи руки та бурмочучи "Не треба! не треба!". Я гадаю, Смітові випав нелегкий вечір з усім тим переполохом, що здійняли одна та інша, а цей невгамовний навіжений, що уперто гукав з-за дверей, тільки додавав йому роздратування. Вочевидь, Сміт не зміг пов'язати клопітного безумця із затонулим у Східній бухті кораблем, про який

судачили на Дарнфордському ринку. І я вважаю, що ув'язнений був дуже близьким до божевілля тієї ночі. Перш ніж обірвалося його сум'яття і він утратив свідомість, нещасний кидався у темряві на всі боки, ковзаючись по якихось брудних лантухах і збиваючи кулаки у кров від шалу, холоду, голоду, збентеження та відчаю.

Він був горянином зі східних схилів Карпат, а судно, яке затонуло у ніч перед тим у Східній бухті, було приписаним до Гамбургу сумнозвісним емігрантським кораблем на ім'я "Герцогиня Софія — Доротея".

Кілька місяців потому ми прочитали у газетах статтю про шахрайську "Агенцію Еміграції", що вела пропаганду серед слов'янського селянства у найвіддаленішій провінції Австрії. Ці мерзотники мали на меті заволодіти наділами бідного, неосвіченого люду, і діяли у змові з місцевими лихварями. Своїх жертв вони експортували переважно через Гамбург. Що ж до корабля, то я спостерігав його прямо з оцього вікна, зблизька — темного, грозового пообіддя він заходив у бухту під приспущеними вітрилами. Судно стало на якір точно по мапі, неподалік Брензетської станції берегової охорони. Пригадую, я ще раз визирнув поглянути поки не стемніло на обриси його рангоутів та оснастки, що нерухомо темніли на тлі рваних, сірих хмар, ніби ще один менший шпиль зліва від брензетської церковної башти. Увечері здійнявся шквал. Опівночі, вже у ліжку, я чув несамовиті пориви вітру і шум проливної зливи.

Десь у той час чоловіки з берегової охорони нібито бачили вогні пароплаву на якірній стоянці. У ту ж мить вогні зникли; але тепер зрозуміло, що інше судно, шукаючи притулку у бухті тієї страшної, сліпої ночі, протаранило німецький корабель посередині (пробоїна така, казав мені потім один з водолазів, "що баржа з Темзи наскрізь пропливе"), а потім відпливло геть, ціле чи пошкоджене — хтозна; але воно зникло, невідоме, непомічене та фатальне, загадково розчинившись у морі. Нічого так і не з'ясувалося про те судно, і навіть галас, що здійнявся по світу, не допоміг знайти його, якщо воно взагалі існувало десь на поверхні вод.

Цілковита відсутність зачіпок та змовницька тиша, подібно до майстерно здійсненого злочину відрізняли цю згубну катастрофу, яка, як ви пам'ятаєте, набула страшенного розголосу. Через вітер навіть найсильніші крики не досягали берега; очевидно, на борту не встигли подати сигнал біди. То була смерть без жодної метушні. Гамбурзьский корабель одразу наповнився водою і, тонучи, перекинувся, тож коли засвітало, над водою не побачити було навіть вершечка щогли. Звісно, корабля одразу не дорахувалися і спочатку берегові охоронці припустили, що уночі якір проволочило по дну, або обірвався трос і корабель винесло в море. Згодом, коли почався прилив, розтрощений корпус вочевидь трохи зрушився і вивільнив тіла, бо дитину — маленьку, біляву дівчинку в червоній сукенці — винесло на берег неподалік мартелової башти. Вже опівдні на протязі трьох миль пляжу можна було побачити босоногі тіла, яких метляло туди-сюди у піні прибою; неоковирних на вигляд чоловіків, насуплених жінок, дітей, переважно білявих, задубілих і мокрих, на марах, на плотах, на драбинах проносили довгою процесією повз вхід до "Корабельного заїзду" щоб скласти у ряд під північною стіною Брензетської церкви.

Згідно з офіційними даними, тіло дівчинки у червоній сукенці — перше, що прибило до берега з корабля. Але я маю пацієнтів з мореплавного населення західного Колбруку, і від них приватним чином довідався, що рано-вранці того дня двоє братів спустилися поглянути, що діється з їхнім човном, який вони до того витягли на пляж, і знайшли на березі далеченько від Брензета звичайний корабельний курник з одинадцятьма втоплими гусками всередині. Птахи пішли у їжу їхнім родинам, а курник сокирою розламали на дрова. Можливо, що наш бідолаха (коли припустити, що у момент зіткнення він опинився на палубі) прибився до берега на цьому курнику. Можливо. Я визнаю, це неймовірно, але ж він опинився тут — і на протязі днів, та де там — тижнів нам і в голову не приходило, що серед нас єдина жива душа, яка врятувалася з того лиха. А сам він, навіть коли опанував мову пристойно, розповісти міг небагато. Пригадував, що йому стало ліпше (мабуть, коли судно стало на якір) і що від пітьми, вітру та зливи йому перехопило подих. Виглядає, що він тієї ночі пробув на палубі якийсь час. Але не

варто забувати, що його вирвали зі звичного оточення, що він мучився від морської хвороби і чотири дні пробув замкненим у трюмі, що він не мав уявлення ані про кораблі, ані про море, а отже не міг з певністю усвідомити, що з ним сталося. Зливу, вітер і темряву він усвідомлював; знайомим було йому мекання овець і він пам'ятав муки свого убозтва та митарств, гіркий подив, що їх ані помічають, ані співчувають, збентеження, коли усі чоловіки, що стрілися йому, були повні гніву, а жінки — злоби. Він звертався до них як жебрак, це правда, казав бідолаха; але у його країні з жебраками велися лагідно, навіть якщо й не давали нічого. Дітей у його країні не вчили кидати камінням у тих, хто просить милостині. Смітові дії остаточно зламали його. Дровітня набула зловісного вигляду в'язниці. Що з ним збираються робити?... Не дивно, що Емі Фостер явилася його очам в ореолі ангела світла. Дівчина через бідолаху не могла склепити очей і вранці, поки Сміти ще спали, вислизнула на задній двір. Приодчинивши двері у дровітню, вона зазирнула досередини і простягла йому півбуханки білого хліба — "такий хліб у моїй країні їдять багатії", казав він.

На це він повільно підвівся зі сміття, заціпенілий, голодний, тремтячий, жалюгідний і повний невіри. "Можеш з'їсти?", запитала Емі своїм слабким та сором'язливим голосом. Він, мабуть, прийняв її за "милостиву пані". Люто накинувся на хліб і сльози падали на скоринку. Раптом він впустив їжу, схопив її зап'ясток і закарбував на руці поцілунок. Емі не злякалася. Попри жалюгідний стан в'язня, вона спостерегла, що він вродливий. Емі замкнула двері і неспішно повернулася до кухні. Набагато пізніше вона розповіла про цей випадок місіс Сміт, яку дрож проймав від самої думки, що та істота може її торкнутися.

Цим проявом імпульсивної жалості його повернули до меж людських стосунків з новим оточенням. І він ніколи цього не забував — ніколи.

Того ж ранку прибув старий містер Свеффер (найближчий Смітів сусіда), щоб допомогти порадою, а в результаті забрав приблуду з собою. Поки двоє чоловіків судили за нього незрозумілою мовою, нещасний стовбичив побіля них, ледве тримаючись на ногах, покірний,

обліплений напівзасохлою грязюкою. Місіс Сміт відмовлялася спускатися, поки безумець не покине обійстя; Емі Фостер крізь відчинені двері спостерігала за ним з дальнього кута темної кухні; а він запопадливо намагався вгадати та виконати накази, які йому показували на мигах. А проте Сміт був повен підозри. "Вважайте, сер! Можливо, це все хитра комедія!" раз по раз скрикував він застережливим тоном. Коли містер Свеффер пустив кобилу ходом, нещасний, який покірно сидів біля нього, через виснаження ледь не перекинувся з високої двуколки. Свеффер відвіз його прямо до себе додому. І тоді у дію вступив я.

Старий покликав мене просто поманивши пальцем з-за воріт, коли я проїжджав повз його будинок. Звісно, я завернув туди.

"Я тут маю дещо", пробурмотів він, ведучи мене до флігеля неподалік хазяйських будівель.

Там я й побачив вигнанця уперше, у довгій низькій кімнаті тієї будівлі, схожої на сарай для карет. Кімната була порожня, з побіленими стінами; у дальньому кінці виднів маленький квадратний отвір, засклений єдиною, тріснутою та запилюженою шибкою. Він лежав горілиць на солом'яному матраці; йому дали кілька попон і він, здається, витратив залишки сил намагаючись себе почистити. Він майже нічого не говорив; швидке дихання під натягнутими аж до підборіддя попонами та блискучі, неспокійні чорні очі нагадували про дику пташку, пійману в сильце. Поки я оглядав його, старий Свеффер тихо стояв при дверях, погладжуючи пучками пальців гладенько виголену верхню губу. Я дав деякі розпорядження, пообіцяв прислати пляшку ліків і звісно дещо розпитав.

"Сміт зловив його на току Нью-Бернз", сказав старий у своїй неквапливій, невиразній манері, так, ніби той інший був якоюсь дикою твариною. "Ось я і привіз його сюди. Якийсь він кумедний, правда? А тепер скажіть, лікарю — ви по всьому світі побували — як думаєте, чи не індуса ми оце тут впіймали".

Це мене вельми здивувало. В'язана солома відтіняла оливкову блідість чужинця, чорне волосся розметалося по ній. Мені подумалося, що він може бути баском. Це не означало, що він обов'язково повинен розуміти іспанську; але я перевірив його, сказавши кілька слів, які знав іспанською, а потім і французською. Шепіт, який я вловив, наблизивши вухо до його уст, зовсім спантеличив мене. По обіді того дня юні леді з плебанії (одна з них читала Гете зі словником, а інша роками боролася з Данте) завітали до міс Свеффер і з порогу спробували заговорити до нещасного італійською та німецькою. Вони відступили, трохи злякавшись потоку пристрасної мови, з якою він, обернувшись на матраці, звернувся до них. Панночки визнали, що звучали вона приємно, легко, мелодійно — але, мабуть ще й у поєднанні з його виглядом, лякала — так збуджено, так абсолютно неподібно на все чуте досі звучала вона. Сільські хлопці ставали на стілець, аби підглянути у квадратне віконце. Всіх цікавило, що містер Свеффер збирається робити з приблудою.

А той просто тримав його при домі.

Якби Свеффера не шанували так сильно, то записали б у диваки. Вам розповіли б, що містер Свеффер засиджується по десятій ночі за читанням книжок, і розповіли б також, що він спокійнісінько може виписати чек на двісті фунтів. Сам він міг би повідати вам, що Свеффери володіють землею між Колбруком та Дарнфордом останні триста років. Зараз йому повинно бути вісімдесят п'ять, але виглядає він анітрохи не старшим ніж того дня, коли я вперше сюди прибув. Він вправний розвідник овець і жваво торгує худобою. Свеффер за будь-якої погоди відвідує всі ярмарки у радіусі кількох миль навкруг і править кіньми низько схилившись над вуздечкою, довге сиве волосся в'ється по коміру теплого пальта, а ноги закутані зеленим у клітинку пледом. Спокій прожитих років надає певної урочистості його манерам. Він завжди чисто виголений; вуста його тонкі та чутливі; монарша суворість рис надає якоїсь піднесеності обличчю. Свеффер уславився тим, що ладен милі їхати під дощем, аби тільки поглянути на новий сорт троянд у чиємось саду чи вирощену фермером монструозних розмірів капусту. Він полюбляв слухати чи оглядати таке, що сам називав "екзотичним".

Можливо, саме екзотичність нашого героя прихилила старого Свеффера. Можливо, то була просто безпричинна забаганка. Знаю лише, що наприкінці третього тижня я впіймав на собі погляд Смітового навіженого, який скопував Свефферову грядку. Як з'ясувалося, він вмів працювати лопатою. Копав він босоніж.

Чорне волосся розсипалося йому по плечах. Припускаю, що це Свеффер дав йому стару смугасту кошулю, підбиту бавовною; але він і досі мав на собі традиційні для його народу штани з коричневого сукна (у яких його винесло на берег), що прилягали до ніг майже як трико; був оперезаний широким шкіряним ременем, поцяткованим мідними кружальцями; і досі ще не насмілювався показуватись у селі. Землі навколо виглядали йому доглянутими немов ділянка при будинку землевласника; розміри кінних екіпажів приголомшували; про достаток свідчили дороги, схожі на алеї в парку, і те, як вбиралися люди, особливо у неділю. Він дивувався, що ж зробило їх такими жорстокосердними, а їхній дітей такими зухвалими. Отримавши їжу при чорному вході, він, тримаючи тарілку обома руками, ніс її до свого флігеля, і, самотньо сидячи на матраці, осеняв себе хресним знаменням перш ніж взятися до їжі. У ранньому смерку зимових днів біля цього ж матрацу він вголос читав Отче наш перед сном. Побачивши Свеффера, він поштиво кланявся в пояс і залишався стояти виструнченим поки старий, приклавши пальця до вуст, мовчки його оглядав. Так само він кланявся і міс Свеффер, яка ощадливо вела батькове хазяйство — широкоплечій, кряжистій жінці сорока п'яти років зі спокійними сірими очима; кишеня її сукні завжди була повна ключів. Вона ходила до англіканської церкви — так подейкували (хоча її батько належав до попечителів баптиської молитовні) — і носила на поясі металевий хрестик. Міс Свеффер завжди вбирала тільки чорне, у пам'ять про одного з їхніх сусідів, незліченних Бредлі, з яким вона була заручена років двадцять п'ять тому — молодий фермер, напередодні весілля він зламав собі шию на полюванні. Обличчя її завжди мало притаманний глухим незворушний вираз, говорила вона дуже рідко, а її вуста, тонкі як і батькові, іноді дивували загадковим, іронічним усміхом.

Ось таким людям він завинив пошану; немовби сама нездоланна самотність зійшла тієї безсонячної зими зі свинцевих небес. Обличчя усіх були непривітні. Вигнанець не міг ні з ким перемовитись і навіть не сподівався когось зрозуміти. Це було так, ніби люди навкруги належали до іншого світу — світу мертвих, казав він мені кілька років потому. Чесне слово, дивно, як це він не збожеволів. Нещасний не знав, де він. Десь дуже далеко від рідних гір — десь за морем. Чи це Америка, гадав він собі?

Якби не металевий хрестик на поясі міс Свефер, зізнався якось він, то і не здогадався б, що опинився у християнській країні. Він призвичаївся кидати крадькома погляд на той хрестик і тим втішатися. Тут усе було інакше, ніж у ріднім краю! Земля і вода були інші; при дорогах не стояло зображень Спасителя. Навіть трава була інакшою, навіть дерева. Усі, крім трьох старих норвезьких сосен на моріжку перед Свеферовим будинком; вони нагадували йому про рідний край. Якось його застали після смерку за тим, що він схлипував та щось говорив сам до себе, притулившись лобом до стовбура однієї з тих сосен. Ті дерева стали йому як брати тоді, стверджував нещасний. Усе інше було чужим. Уявляєте собі таке існування, затьмарене, пригнічене, коли щоденні справи здаються кошмарним видивом. Вночі, коли безсоння мучило його, він усе думав про дівчину, яка дала йому перший спожитий ним тут, у чужій стороні, кусень хліба. Вона не виявила ані злості, ані гніву, ані переляку. Її лице він запам'ятав єдиним зрозумілим серед інших, замкнутих, таємничих і німих, ніби обличчя мерців, що володіють знанням, яке поза осягненням живих. Цікаво, чи не спогади про її милосердя втримали його від того, щоб перерізати собі горло. Але менше з тим! Мабуть, я просто сентиментальний старий і призабув інстинктивну любов до життя, яку тільки крайній відчай ледве здатний пересилити.

Приблуда виконував загадану роботу з тямущістю, яка дивувала старого Свеффера. Потроху з'ясувалося, що він може помогти орати, вміє подоїти корову, нагодувати волів у оборі і трохи обходитись з вівцями. Окрім цього, він швидко почав вловлювати окремі слова; а потім

одного весняного ранку він несподівано врятував від завчасної смерті Свефферову онуку.

Молодша дочка старого вийшла заміж за Вілкокса, повіреного та магістратного клерка у Колбруці. Двічі на рік вони на кілька днів приїжджали до старого. Їхня єдина дитина, дівчинка у білому фартушку, якій на той час сповнилось не більше трьох років, вибігла без нагляду з дому і, протюпавши вкритими травою пологими терасами саду, впала сторч головою з низької стіни, що огороджувала двір унизу, до ставу, де зазвичай мили коней.

Наш іноземець був тим часом при плузі разом з погоничем і орав поле побіля садиби; завертаючи упряж, щоб почати нову борозну, він побачив крізь пройму воріт те, що іншому здалося б швидким тріпотінням чогось білого. Однак він був обдарований ясними, швидкими, винозорими очима, які, здавалося, тільки перед незмірністю моря поступались і втрачали дивовижну силу. Він був босий і виглядав так екзотично, як тільки й міг бажати старий Свеффер. На невимовне обурення погонича, він покинув коней на розвороті та поскакав геть, долаючи зорану землю довгими стрибками, і згодом, несподівано з'явившись перед матір'ю, тицьнув їй у руки дитину та розгонистим кроком відійшов.

Став не був дуже глибоким; а проте, не май вигнанець такого гострого зору, дитина загинула б — жалюгідно захлинулася у в'язкій багнюці на дні, у фут чи й більше глибини. Старий Свеффер неквапно вийшов у поле, дочекався поки плуг порівняється з ним, пильно оглянув чужинця і не сказавши ані слова повернувся у дім. Але з того часу їжу йому залишали на кухонному столі; і вперше міс Свеффер, вся у чорному, з непроникним обличчям стала у дверях до жилих кімнат, щоб подивитися, як він розмашисто хреститься перш ніж взятися до їжі. І здається мені, що з того дня Свеффер почав виплачувати йому стале утримання.

Я не в змозі докладно прослідкувати його розвиток. Він коротко підстриг волосся, став з'являтися у селі і на дорозі, як і інші у справах

сновигаючи туди-сюди. Діти перестали галакати йому вслід. Він усвідомив соціальне розшарування, але все одно довго дивувався жалюгідності убозтва церков посеред такого процвітання. Так само він не розумів, чому церкви цілий тиждень стоять замкнені. Там ж немає чого красти. Чи це для того, щоб люди не молилися забагато? Плебанія на той час зайняла більше його уваги, і гадаю, що юні леді не встояли перед спокусою підготувати грунт для його навернення. Щоправда, їм не вдалося відучити його від звички хреститися, але він зайшов так далеко, що зняв з себе шворку з парою мідних медалей розміром у шестипенсовик, тонкий металевий хрестик і якийсь квадратної форми скапулярій, який носив на шиї. Ці предмети він повісив на стіні при своєму ліжку і кожного вечора все одно чути було, як він незнаною мовою промовляє Отче наш, розміреним, ревним тоном, якого навчився від старого батька, коли той на чолі усієї, від малих до великих, родини уклінно молився кожнісінького вечора свого життя. І хоча тепер до роботи він вбирав бриджі, а в неділю — попелясте поганого крою вбрання, люди на дорозі все одно оберталися йому вслід. Пришлість мала на ньому особливу і незгладиму печатку. Зрештою, люди звикли бачити вигнанця. Але до нього самого так і не звикли. Його спішна, летка хода; його смаглявість; капелюх, зсунутий на ліве вухо; його звичай, коли вечір видавався теплим, носити куртку на одному плечі, ніби гусарський доломан; його манера перестрибувати по кілька сходинок, не хизуючись спритністю, а просто від звички так пересуватися — усі ті особливості були, можна сказати, причинами зневаги та образи, що відчували до нього мешканці селища. Вони б не лежали з годину після вечері, розпластавшись горілиць на траві і роздивляючись небо. І не блукали б полями, горланячи журливі пісні. Багато разів чув я понад нашими ланами, що знали лишень співи птахів, з-поза краю схилу по якому йшла овеча стежка, його високий голос, голос чистий та леткий ніби у жайворонка, але з меланхолійною людською ноткою. І навіть я ціпенів з подиву. Ах! Він був зовсім іншим: невинний серцем і повен нікому не потрібної доброї волі, цей вигнанець, ніби людина, перенесена на іншу планету, був відділений від свого минулого незмірною відстанню, а незмірним невіданням від свого майбутнього. Його швидка, гарячкувата мова усіх вражала наповал. Невгамовний, прозвали його. Одного вечора,

у залі корчми Карета і коні (хильнувши віскі) він усіх роздратував, завівши любовну пісню своєї батьківщини. Його зацитькали і він образився; але Прейбл, кульгавий колісник, та Вінсент, грубий коваль, та й інші теж, хотіли допити своє вечірнє пиво у спокої. Іншим разом він спробував показати їм танці. Курява хмарою здіймалася з посипаної піском підлоги; він вистрибував між дерев'яних столиків, пристукував каблуками, присідав на одній нозі прямо перед старим Прейблом викидаючи іншу, видавав дикі, торжествуючі вигуки, свічкою підстрибував аж на цілий фут, приклацуючи пальцями над головою — і незнайомий візник, який зайшов у корчму випити, сиплючи прокльонами змився зі своєю півпінтою у бар. Але коли чужинець зненацька вистрибнув на стіл і продовжив танцювати між склянок, втрутився корчмар. "Жодних акробатських вибриків у залі" він не бажав. Танцівника скрутили. Хильнувши перед тим кілька склянок, Свефферів іноземець спробував протестувати; його насильно витурили надвір і підбили око.

Гадаю, він відчував ворожість оточення. Але вигнанець був міцний — міцний духом, як і тілом. Тільки спогади про море лякали його, тим розпливчатим жахом, який залишається після поганого сну. Домівка його залишилась далеко; і він більше не хотів їхати до Америки. Я часто пояснював йому, що на Землі немає місць, де щире золоте лежить під ногами, тільки завдай собі клопоту нахилитися та підняти. А як тоді, питав він, повернутися додому з порожніми руками, якщо заради поїздки довелося продати корову, два поні і ділянку землі? Очі його наповнювались слізьми і, одвернувши їх од незмірного блиску моря, він кидався лицем у траву. Але іноді, дещо войовничо зсунувши капелюха на потилицю, він перечив моїй мудрості. Він знайшов свій кусень щирого золота. То було серце Емі Фостер; "золоте та чуйне до людських страждань", бувало, казав він тоном непохитного переконання.

Звали його Янко; він пояснив, що це відповідник нашого "маленький Джон"; та позаяк він також часто повторював, що є горянином (слово, яке говіркою його краю звучало як "гураль") то слово це й стало йому за прізвище. І це єдиний слід, який знайдеться по ньому в прийдешні роки, у парафіяльній книзі реєстрації шлюбів. Ось воно, там — Янко Гураль,

написане рукою парафіяльного священника. Косий хрестик, залишений вигнанцем, хрестик, написання якого, без сумніву, здавалося йому найурочистішою частиною церемонії — ото й усе, що залишилось, аби увіковічнити спогад про його ім'я.

Залицяння чужинця зайняли деякий час — попри те, що він здобув хитке становище у суспільстві. Почалося тим, що він купив для Емі Фостер зелену сатинову ленту у Дарнфорді. Так це робилося на його батьківщині — ярмаркового дня купляли ленту у жидівській крамниці. Навряд дівчина знала, що з нею робити, але чужинець вочевидь гадав, що у його чесних намірах неможливо помилитись.

Тільки по тому, як він заявив свій намір одружитись, я повною мірою усвідомив, яким — з безлічі марних та нікчемних причин — яким... — чи сказати б, ненависним? — був він цілій окрузі. Усе літнє жіноцтво селища здійняло тривогу. Сміт, перестрівши його біля ферми, пообіцяв проломити голову, якщо ще раз тут побачить. Але чужинець так войовниче підкрутив маленького чорного вуса і так люто вирячив темні очі на Сміта, що погроза так і залишилась порожньою. А проте, Сміт заявив дівчині, що вона, мабуть, з глузду з'їхала плутатись з чоловіком, у якого точно з головою негаразд. Та все одно, варто було Емі у сутінкову пору зачути зі сторони саду кілька тактів дивної та сумної мелодії, яку насвистував вигнанець, як вона кидала усе з рук — бувало, навіть не дослухавши місіс Сміт — і мчала на поклик. Місіс Сміт обізвала її безсоромною шльондрою. Емі нічого не відповіла. Вона нічого нікому не відповідала і йшла собі далі, ніби була глухою. Припускаю, на усю округу тільки ми з нею і могли роздивитися справжню красу вигнанця. Він був дуже вродливим і щонайприємнішим у поводженні; вид його мав у собі щось первісне, ніби у лісової істоти. Мати невтішно ахала над Емі, варто було тій навідати її у вихідний. Батько ходив похмурий, але вдавав, ніби нічого не знає; а місіс Фінн якось прямо заявила Емі, що "той чоловік, люба моя, коли-небудь завдасть тобі шкоди". Так воно і йшло. Їх бачили по дорогах, вона флегматично простує у своєму наряді — сіре плаття, чорне перо, грубі черевики, величезні білі рукавиці з бавовні, що і за сто ярдів кидалися в очі; і він, куртка мальовниче накинута на одне плече,

поспішає обіч неї, з усією галантністю кидаючи ніжні погляди на дівчину з золотим серцем. Цікаво, чи помічав він, якою простакуватою вона була. Мабуть, порівнюючи з людьми, зовсім відмінними від усіх, кого досі бачив, він не мав змоги судити; а можливо, його звабила подібна до Божої безкорисливість її милосердя.

Янко тим часом був страшенно заклопотаний. На його батьківщині у шлюбних справах засилали старшого чоловіка. Він не знав, як вдіяти. Одначе, якось посеред отари, що паслася в полі (він тепер був підпаском у Свеффера, разом з Фостером), приблуда зняв перед старим капелюха та впокорено йому відкрився. "Гадаю, вона здуріла настільки, що вийде за тебе", тільки й сказав старий Фостер. "А потім", розповідав він, "той натягнув капелюха, злісно на мене зиркнув, ніби хотів горло перерізати, свистом підізвав пса і пішов геть, покинувши усю роботу на мене". Звісно, Фостери не хотіли втрачати доччин заробіток: Емі зазвичай усі гроші віддавала матері. Але у душі Фостер мав глибоку огиду до такого пошлюблення. Він сперечався: нехай той тип і вельми вправний з вівцями, але як подружжя жодній дівчині не підходить. По-перше, він никає під тинами і бурмоче сам до себе, ніби якийсь бісів вар'ят; а потім, ті іноземці іноді поводяться з жінками дуже дивно. І можливо, одного дня йому заманеться її кудись забрати — а може й сам втече. Це небезпечно. Він втовкмачував своїй дочці, що той тип може якось погано повестися з нею. Та нічого не відповідала. Той чоловік, поговорювали у селищі, ніби щось їй поробив. Публіка обсмоктувала справу. Панував чималий переполох, а ті двоє і далі "прогулювалися" разом не зважаючи на опір. А потім сталося щось несподіване.

Не знаю, чи усвідомлював взагалі старий Сфеффер, як сильно, ніби рідного батька, шанує його слуга-іноземець. Так чи інакше, а стосунки їх дивно нагадували феодальну залежність. Тож коли Янко офіційно попрохав розмови — "і з Міс також" (він називав сувору, глуху місс Свеффер просто Міс) — то мав на меті випросити їхній дозвіл на одруження. Свеффер незворушно вислухав його, відпустив кивком голови, а тоді прокричав суть справи у те вухо міс Свеффер, яке чуло краще. Вона не виявила здивування, тільки похмуро зазначила

хрипкуватим безбарвним голосом: "Жодна інша дівчина за нього точно не піде".

Межі щедрості визначала завжди міс Свеффер; але через кілька днів з'ясувалося, що старий подарував Янкові коттедж (який ви бачили вранці) і десь акр землі — передані йому у безумовну власність. Вілкокс оформив акт і пам'ятаю, казав мені, що залагодив усе з великим задоволенням. У акті значилося: "Як винагороду за порятунок моєї любої онуки Берти Вілкокс".

Після такого, звісно, жодна сила на землі не могла завадити їм одружитись.

Захоплення Емі не миналося. Бачили, як увечері вона йде до нього на побачення. Незмигно і зачаровано виглядала вона на дорогу, чекаючи, коли він з'явиться, йдучи звільна, погойдуючи стегнами і мугикаючи одну з любовних пісень своєї батьківщини. Коли у них народився хлопчик, вигнанець піднявся у Карету й коні, знову спробував співати і танцювати, і знову його витурили. Люди висловлювали співчуття дівчині, яка вийшла за цього чортика з табакерки. Та йому було байдуже. Тепер була людина, хвалився він мені, якій він може співати і говорити мовою свого краю, а згодом і показати, як там танцюють.

Але не знаю... Мені видавалося, що хода його стала менш пружна, тіло обважніло, гострота зору притупилася. Без сумніву, плід уяви: але тепер мені здається, що сіть долі міцніше стягнулася круг нього.

Якось ми перестрілися на стежці на Талфорд — гілл. Він сказав мені, що "жінки дивні бувають". Я вже чув про їхні сімейні розбіжності. Казали, що Емі Фостер почала розуміти, за якого чоловіка вийшла. Він дивився на море байдужим, невидячим поглядом. Одного дня дружина вихопила немовля з його рук, коли він, сівши на призьбі, наспівував йому пісеньку з тих, які матері у його горах співають дітям. Мабуть, Емі здалося, що спів зашкодить дитині. Жінки дивні. А ще вона протестувала, коли він вголос

молився увечері. Чому? Він сподівався, що з часом хлопчик повторюватиме молитву за ним, як він сам повторював її за старим батьком, коли був дитиною — у рідних краях. І я виявив, що він прагнув, щоб його хлопчик швидше виріс, аби він мав з ким порозмовляти мовою, що для нашого вуха звучала так хвилююче, так поривчасто і так дивно. Чому це не подобалося його дружині, він не розумів. Але це мине, сказав вигнанець. І знаюче схиливши голову, він вдарив себе у груди, щоб показати, яке добре серце вона має: не зле, не люте, відкрите до співчуття, милосердне до бідних!

Я покинув його замислений, гублячись у здогадах, чи його відмінність, його чужинність, раз необорно привабивши ту обмежену натуру, не сповнюють її тепер огидою. Я губився у здогадах…

Лікар підійшов до вікна та поглянув на холодну велич моря, чия незмірність, сповита імлою, ніби оточувала усю землю з усіма серцями на ній, що розривалися між пориваннями любові та страху.

— Отже, фізіологічно, — мовив він, різко обернувшись, — це було можливо. Це було можливо.

Він помовчав. Тоді провадив далі:

— Коли я наступного разу побачився з ним, він був хворий — негаразд з легенями. Він був міцним, але припускаю, не акліматизувався так добре, як я гадав. Зима видалась препоганою; і звісно, на тих горян часом находить туга за домом; а стан депресії міг зробити його уразливим. Напіводягнений, лежав він на топчані долі.

Стіл, вкритий темною цератою, займав усю середину кімнати. На підлозі стояла плетена колиска, чайник пускав пару з носика і дитячі пеленки сушилися на решітці каміну. У кімнаті було натоплено, але двері відкривалися прямо у сад, як ви, мабуть, і самі помітили.

Його сильно лихоманило і він щось мурмотів сам до себе. Вона сиділа на стільці та не зводила з нього карих, каламутних очей. "Чому ви його не відведете нагору?", спитав я. Сконфужено затнувшись на початку, вона відповіла:" О! а! я не можу сидіти при ньому нагорі, сер".

Я дав їй настанови; а в дверях знову сказав, що він має лежати нагорі. Вона заломила руки. "Я не можу. Не можу. Він постійно щось говорить — я не знаю, що". Я пильно придивився до неї, пригадуючи усі наговори на хворого, які невтомно вливали їй до вух. Я зазирнув у її короткозорі очі, тупі очі, які раз у житті побачили щось манливе, але тепер, здавалось, дивились на мене взагалі нічого не бачачи. Але я помітив, що вона занепокоєна.

— Що з ним не так? — запитала вона з якоюсь неясною тривогою. — Він не виглядає дуже хворим. Я ще ніколи такого не бачила…

— Думаєш, — обурено спитав я, — він прикидається?

— Нічого не можу вдіяти, сер, — флегматично відповіла вона. Раптом сплеснула руками та роззирнулася по сторонах. — А там ще й дитина. Я так боюсь. Він хоче, щоб я дала йому дитину. А я не розумію, що він їй каже.

— Може, попросиш сусідів прийти? — запитав я.

— Прошу, сер, навряд хтось потрудиться прийти, — пробурмотіла вона, умить бездумно здавшись.

Я з притиском повторив їй, що хворому необхідний кращий догляд, а тоді мусив піти. Тієї зими видалося багато хвороб. "Ох, сподіваюся, він не розмовлятиме!", неголосно скрикнула вона, коли я вже відійшов.

Не знаю, як я цього не помітив — але не помітив. І сівши у двуколку, я бачив, як вона зволікає біля дверей, непорушна, ніби обмірковуючи, чи не кинутись їй тікати брудною дорогою.

Уночі гарячка хворого посилилась.

Він кидався, стогнав і раз у раз бурмотів скарги. А вона сиділа за столом якнайдалі від тапчану, спостерігаючи кожен рух та кожен звук і жах, непоясненний жах перед цим чоловіком, якого вона не розуміла, наповзав на неї. Вона підсунула плетену колиску ближче до себе. Нічого не залишилось у ній, тільки материнський інстинкт і отой незмірний страх.

Раптом прийшовши до тями, заспраглий, він попросив води. Вона не поворухнулася. Не зрозуміла його, хоча він гадав, що говорить англійською. Він чекав, дивлячись на неї, згоряючи у лихоманці, здивований її мовчанкою та непорушністю, а тоді нетерпляче скрикнув: "Води! Дай ми води!"

Вона скочила на ноги, схопила дитину і так завмерла. Він заговорив до неї, але його пристрасні умовляння тільки збільшили її переляк перед цією чужою людиною. Думаю, він довго говорив до неї, благаючи, дивуючись, прохаючи, наказуючи. Вона казала, що терпіла це скільки могла. А потім на нього найшла лють.

Він сів і жахливо крикнув одне слово — якесь слово. А тоді підвівся, ніби зовсім і не був хворий. І коли він у гарячковому розгубленні, обурений та спантеличений, спробував дістатися до неї, обходячи стіл, вона просто розчахнула двері і вибігла з дитиною на руках. Почула, як він двічі гукнув їй вслід жахливим голосом — і втекла… Ах! бачили б ви це збурення за тупим каламутним поглядом, привид страху, що гнав її тієї ночі три з половиною милі до дверей Фостерового дому! Я бачив наступного дня.

І це я знайшов його долілиць на грязюці, одразу за калиткою.

Тієї ночі мене терміново викликали до селища і повертаючись на світанку додому, я проминав їхній котедж. Двері стояли відчинені. Мій слуга допоміг занести нещасного. Ми поклали його на тапчан. Лампа вчаділа, вогонь згас, від безрадісних жовтих шпалер на стінах віяло холодом штормової ночі. "Емі!", гучно покликав я і мій голос загубився у порожнечі тонкостінного будинку, ніби я гукав у пустелі. Вигнанець розплющив очі. "Пішла!", виразно мовив він. "А я тільки води просив — тільки трохи води…"

Він геть забруднився. Я накрив його і стояв у мовчазному очікуванні, раз по раз вловлюючи слова між болісними віддихами. Він розмовляв вже не рідною мовою. Гарячка покинула його, а з нею покинула його й іскра життя. І грудьми, що судомно здіймалися й опускалися та блискучими очима він знову нагадав мені дику тварину, пійману у сіть; пташку, що потрапила у сильце. Вона покинула його. Вона покинула його — хворого, безпомічного, спраглого. Спис мисливця пронизав саму його душу. "Чому?", скрикнув він пронизливо та обурено, ніби людина, що волає до непогрішного Творця. Порив вітру та шерех дощу були йому за відповідь.

І коли я обернувся, щоб зачинити двері, він вимовив "Милосердя!" та спустив дух.

Згодом я діагностував зупинку серця як безпосередню причину смерті. Серце не витримало, бо інакше він зміг би пережити і цю буремну ніч і хворобу. Я закрив йому очі та поїхав. Недалеко від котеджу я зустрів Фостера, який упевнено крокував між мокрих живоплотів зі своєю шотландською вівчаркою при нозі.

— Знаєте, де ваша дочка? — спитав я.

— Ще б пак! — скрикнув він. — Я йду перемовитись з ним парою слів. Так налякати бідну жінку!

— Він її більше не налякає, — мовив я. — Він помер.

Фостер вдарив палицею у грязюку.

— Та ще й з дитиною!

А тоді, глибоко замислившись додав:

— Не знаю, може так воно і краще.

Ось що він сказав. А вона взагалі нічого. Ані слова про нього. Ніколи. Чи стерся повністю його образ з серця Емі, щойно тільки гнучка та широко крокуюча постать та дзвінкий голос чужинця зникли з наших полів? Він більше не з'являвся її очам, аби розбурхувати уяву пориваннями любові чи страху; і спогади про нього, здається, щезли з її обмеженого розуму, ніби тінь, що промайнула по білому екрану. Вона живе у котеджі і працює на міс Свеффер. Для усіх вона Емі Фостер, а дитина — хлопець Емі Фостер. Вона зве його Джонні — себто, маленький Джон.

Неможливо сказати, чи пробуджує у ній якісь спогади це ім'я. Чи думає вона коли-небудь про минуле? Я бачив, як вона схиляється над дитячим ліжечком з усією ревністю материнської ніжності. Малий лежить на спині, трохи налякавшись мене, але спокійно, великі чорні очі та сполоханий вигляд нагадують пташку, пійману в сильце. І дивлячись на нього, мені здається, я знову бачу іншого — батька, таємничим чином викинутого сюди морем, аби загинути від гіршої напасті відчаю та самоти.